

An abstract painting with a warm, textured background of yellow, orange, and white. In the lower half, there are dark, sketchy outlines of human figures, some appearing to be in motion or dancing. The overall style is expressive and somewhat chaotic.

**ร้อยภาพต่อ
ทอหนึ่งศตวรรษ
ปวย อังภากรณ์**

Rama IX Art Museum Foundation

เทพศิริ สุขโสภา

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์
จังหวัดราชบุรี

Rama IX Art Museum Foundation

ร้อยภาพต่อ
ทอหนึ่งศตวรรษ
ปวย อึ้งภากรณ์

ปวย อึ้งภากรณ์

“

ลูกศิษย์และลูกน้องของอาจารย์ปวย รู้จักอาจารย์ปวยในฐานะข้าราชการที่ซื่อสัตย์จนเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นทำตาม และในฐานะข้าราชการที่กล้ายืนหยัดเพื่อความถูกต้อง และไม่ยอมแพ้ต่อแรงกดดันของผู้มีอำนาจ เป็นตัวอย่างของผู้มีจริยธรรมที่ดีในการทำงาน แต่อาจารย์ปวยเป็นมากกว่านั้น ท่านเป็นคนมีอารมณ์สุนทรีย์ ชอบฟังดนตรีไทย และเล่นดนตรีไทย ท่านเป่าขลุ่ยเก่ง และยังชื่นชอบศิลปะหลายแขนง ท่านกล่าวเกี่ยวกับงานศิลปะไว้ว่า “ประชาคมใดที่เพิกเฉยต่อความงามและศิลปะ ประชาคมนั้นย่อมเจริญสมบูรณ์มิได้ และประชาคมใดที่เอาใจใส่บำรุงศิลปวิทยา ประชาคมนั้นย่อมจะประสบความสำเร็จ มิใช่แต่ในด้านศิลปะอย่างเดียว ย่อมจะเจริญในด้านความดีและความจริง อันเป็นองค์ประกอบแห่งสันติสุขแห่งมนุษยย์ในประชาคม”

Rama IX Art Museum Foundation

”

หม่อมราชวงศ์ปรีดิยาธร เทวกุล

ประธานสถาบันปวย อังภากรณ์

และประธานในพิธีเปิดนิทรรศการร้อยภาพต่อ ทอหนึ่งศตวรรษ ปวย อังภากรณ์

สารอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อาจารย์ปวย อึ้งภากรณ์ มักกล่าวอยู่เสมอว่า ท่านมีความจริง ความงาม และความดี เป็นอุดมคติประจำใจ และคนเราจะเป็นคนที่สมบูรณ์ได้ต้องระลึกรู้ถึงคุณธรรม 3 ข้อนี้ กล่าวโดยย่อว่า “ความจริงหมายถึงสัจธรรม และหลักวิชา ความงามหมายถึงสิ่งต่างๆ ที่ทำให้มนุษย์มีวัฒนธรรมและความเพลิดเพลินเป็นการอดิเรก รวมทั้ง การกีฬาประเภทต่างๆ ความดีนั้นหมายถึงการไม่เบียดเบียน ประทุษร้ายต่อกัน ความสัตย์สุจริต และการบำเพ็ญประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน” ท่านย้ำด้วยว่า “ถ้าขาดคุณธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็จะทำให้มนุษย์นั้นๆ มีความบกพร่องไป”¹

ท่านยังกล่าวถึงความงามลงไปอีกว่า “ความงามนั้นเป็นเรื่องของจิตใจและร่างกาย ไม่เกี่ยวกับลัทธิ การเมืองใดๆ ถ้ามีการเมืองเข้ามาแทรกแซง ความงามย่อมจะเสียไป ไม่เป็นคุณธรรมเสียแล้ว เราชมศิลปะ เรานิยมดนตรี เราชื่นชมในความเก่งของนักกีฬาที่สามารถควบคุมร่างกายของเขาให้กระทำการที่มนุษย์ธรรมดา ไม่สามารถทำได้ ไม่ใช่เพราะเหตุว่าศิลปิน หรือนักดนตรี หรือนักกีฬานั้น จะต้องมีความคิดทางการเมืองเหมือนกับความคิดของเรา แต่เรานิยมชมชอบในเรื่องที่เขาแสดง”²

กล่าวจำเพาะในทางจิตรกรรม นอกจากการริเริ่มให้มีการสะสมงานศิลปะที่ธนาคารแห่งประเทศไทยในช่วงที่ท่านเป็นผู้ว่าการ จนเป็นแบบอย่างให้ธนาคารพาณิชย์อื่นๆ มาสนใจสนับสนุนงานศิลปะแล้ว อาจารย์ปวย ยังมีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้เกิดหอศิลป์ พีระศรี (Bhirasri Institute of Modern Art) ขึ้นเป็นหอศิลป์แห่งแรกในประเทศไทย และรับหน้าที่เป็นรองประธานมูลนิธิหอศิลป์ พีระศรีด้วย

ในโอกาสที่องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ยกย่องให้ศาสตราจารย์ ดร.ปวย อึ้งภากรณ์ เป็นบุคคลสำคัญของโลก ผู้มีผลงานดีเด่นด้านการศึกษา สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ในวาระ 100 ปี ชาตกาล 9 มีนาคม 2559 นี้ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จึงได้ร่วมกับมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จัดนิทรรศการจิตรกรรม ร้อยภาพต่อ ทอหนึ่งศตวรรษ ปวย อึ้งภากรณ์ ผลงานของอาจารย์ เทพศิริ สุขโสภา ณ หอนิทรรศการ ๑23 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ระหว่างวันที่ 23 กุมภาพันธ์ - 30 เมษายน 2560 เพื่อยกย่องเชิดชูเกียรติอาจารย์ปวย และเผยแพร่เรื่องราวของท่านผ่านงานจิตรกรรม อันเป็นความงามที่

จะเป็นสื่อให้ความดีและความจริงได้เข้าถึงผู้คนในวงกว้างและหลากหลายมากยิ่งขึ้น รวมทั้งเป็นการสืบสานปณิธานของอาจารย์ปวย ดังที่ท่านเคยกล่าวไว้ว่า

“ประชาคมใดที่เพิกเฉยต่อความงามและศิลปะ ประชาคมนั้นย่อมเจริญสมบูรณ์มิได้ และประชาคมใดที่เอาใจใส่บำรุงศิลปวิทยา ประชาคมนั้นย่อมจะประสบความสำเร็จ มิใช่แต่ในด้านศิลปะอย่างเดียว ย่อมจะเจริญในด้านความดีและความจริง อันเป็นองค์ประกอบแห่งสันติสุขแห่งมนุษย์ในประชาคม”³

(ศาสตราจารย์ ดร.สมคิด เลิศไพฑูรย์)
อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Rama IX Art Museum Foundation

1 ปวย อึ้งภากรณ์, “เหลียวหลัง แลหน้า,” ใน อดีตชีวิต: เหลียวหลัง แลหน้า, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559), 135.

2 เรื่องเดียวกัน, 138.

3 ปวย อึ้งภากรณ์, “คำขวัญสำหรับหนังสือที่ระลึกครบรอบ 1 ปี เปิดหอศิลป์ พีระศรี,” ใน หัตถ์คณะทางการศึกษา (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559), 156.

สารอธิการบดีมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้มีส่วนสำคัญในการจัดนิทรรศการจิตรกรรม “ร้อยภาพต่อ ทอหนึ่งศตวรรษ ป่วย อึ้งภากรณ์” โดยศิลปิน อาจารย์เทพศิริ สุขโสภา ณ หอศิลป์ g23 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ร่วมกับโครงการ 100 ปี ชาตกาล ศาสตราจารย์ ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นิทรรศการศิลปะสำคัญดังกล่าวได้จัดแสดงผลงานจิตรกรรมที่บอกเล่าถึงการเดินทางแห่งชีวิตอันมีคุณค่าและความหมายต่อสังคมและประเทศชาติของศาสตราจารย์ ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ บุคคลซึ่งองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ยกย่องเป็นบุคคลสำคัญของโลก ผู้มีผลงานดีเด่นด้านการศึกษา สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ผลงานจิตรกรรมอันงดงามครั้งนี้ยังได้รับการถ่ายทอดผ่านความคิดและมีมือการสร้างสรรคของอาจารย์เทพศิริ สุขโสภา ศิลปิน นักเขียน นักเล่านิทาน และนักกิจกรรมผู้ที่อุทิศตนทำงานให้แก่สังคมมาเป็นระยะเวลายาวนาน ทั้งหมดนี้ส่งผลให้นิทรรศการศิลปะครั้งนี้ควรค่าอย่างยิ่งแก่การที่นิสิต นักศึกษา และสาธารณชนในวงกว้างจะเข้าชมเพื่อศึกษาให้เกิดความซาบซึ้งในความงดงามของศิลปะและตระหนักถึงคุณธรรมความดีงามของศาสตราจารย์ ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ ที่อุทิศตนทำงานรับใช้สังคมและประเทศชาติอย่างทุ่มเทมาตลอดชีวิตของท่าน

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ขอขอบคุณโครงการ 100 ปี ชาตกาล ศาสตราจารย์ ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อาจารย์เทพศิริ สุขโสภา ผู้เป็นศิลปินสร้างสรรค์ผลงาน และคณะทำงานทุกท่าน ที่ได้ร่วมกันจัดนิทรรศการศิลปะที่มีคุณค่าอันจักเกิดประโยชน์ต่อการศึกษาและการสานต่อด้านคุณธรรม ความดีงามให้เกิดขึ้นในสังคมส่วนรวมต่อไป

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สารผู้อำนวยการสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มีความยินดีและเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งกับโครงการ 100 ปี ชาตกาล ศาสตราจารย์ ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในการจัดนิทรรศการจิตรกรรม “ร้อยภาพต่อ ทอหนึ่งศตวรรษ ป่วย อึ้งภากรณ์” โดยศิลปิน อาจารย์เทพศิริ สุขโสภา ณ หอศิลป์ g23 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ นิทรรศการจิตรกรรมครั้งนี้ถือเป็นการแสดงผลงานศิลปะสำคัญที่ร้อยเรียงสะท้อนภาพชีวิตของ ศาสตราจารย์ ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ บุคคลผู้สร้างผลงานอันเป็นประโยชน์และคุณูปการต่อประเทศไทยมากมาย ทั้งในทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมและศิลปะ กระทั่งองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ยกย่องให้ท่านเป็นบุคคลสำคัญของโลก ผู้มีผลงานดีเด่นด้านการศึกษา สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ผลงานจิตรกรรมของอาจารย์เทพศิริ สุขโสภา จิตรกร ศิลปิน นักเขียน และนักเล่านิทานคนสำคัญคนหนึ่งของประเทศที่สร้างสรรค์เป็น “ร้อยภาพต่อ ทอหนึ่งศตวรรษ ป่วย อึ้งภากรณ์” ครั้งนี้ จึงเป็นเสมือนผลงานศิลปะที่ทำหน้าที่บันทึกห้วงเวลาสำคัญทางประวัติศาสตร์ของสังคมไทยอันสัมพันธ์เข้ากับชีวิต การงาน การต่อสู้ คุณธรรม และสันติประชาธรรมของศาสตราจารย์ ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ อย่างแนบแน่น

ในนามของสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ขอขอบคุณโครงการ 100 ปี ชาตกาล ศาสตราจารย์ ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อาจารย์เทพศิริ สุขโสภา และคณะทำงานจัดนิทรรศการครั้งนี้ทุกท่าน ที่ได้ร่วมกันเผยแพร่เรื่องราวชีวิตแต่ละช่วงที่เต็มไปด้วยความงาม คุณธรรม และความจริงของศาสตราจารย์ ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ ให้สาธารณชนในวงกว้างได้รับรู้ รับทราบ และตระหนักถึงคุณค่า ความหมาย และต่อยอดคุณธรรมความดีงามนั้นให้เกิดขึ้นในสังคมต่อไป

ดร.ปรารภนา คงสำราญ

ผู้อำนวยการสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ป่วย อังภากรณ์, ศิลป พีระศรี และหอศิลป์ พีระศรี : จากข้อเขียนในสุจิตร์สู่พลังร่วมในการก่อตั้งหอศิลป์ในประเทศไทย

สิทธิธรรม โรหิตะสุข¹

บทนำ

ศาสตราจารย์ ดร.ป่วย อังภากรณ์ คือผู้หลักผู้ใหญ่ของประเทศไทยที่มีแนวคิดและแนวปฏิบัติในการทำงานอันเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม อาจารย์ป่วยผ่านการเผชิญหน้าต่อสู้กับการงานที่เสียสละและเป็นจิตสาธารณะตั้งแต่บทบาทการเข้าร่วมในขบวนการเสรีไทยเพื่อต่อสู้กับการรุกรานของกองทัพญี่ปุ่นในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 กระทั่งเป็นปัญญาชนที่มีดำริและก่อตั้งมูลนิธิบูรณะพัฒนาชนบทเพื่อสร้างและพัฒนาบุคลากรในการทำงานอาสา รวมถึงบทบาทการเป็นผู้บริหารการเงินการคลังของประเทศที่ใช้หลักธรรมมาภิบาลดำเนินการทั้งในฐานะทั้งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยและผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณ

อีกด้านหนึ่งที่ทราบกันคือ อาจารย์ป่วย อังภากรณ์ ยังเป็นนักคิด นักเขียน นักวิชาการ มีความรักชอบในศิลปะและวัฒนธรรม ความรักในกวีนิพนธ์ของอาจารย์ป่วยสะท้อนได้จากกวีนิพนธ์จำนวนหนึ่งที่ภายหลังถูกนำมารวบรวมไว้ใน กุศยชาลยชาติเชื้อ ชาตรี (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมล คีมทอง, 2532)

ขณะที่ความรักในศิลปะด้านทัศนศิลป์ แม้อาจารย์ป่วยจะไม่ได้เป็นผู้สร้าง แต่ในฐานะผู้อุปถัมภ์สนับสนุนแล้ว บทบาทของอาจารย์ป่วยสะท้อนได้จากผลงานศิลปกรรมสะสมที่ท่านซื้อจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ รวมไปถึงนิทรรศการศิลปะต่างๆ และมอบให้เป็นสมบัติของธนาคารแห่งประเทศไทยติดตั้งจัดแสดงไว้จนหน่วยงานนี้อาจถือได้ว่าเป็นหน่วยงานรัฐแห่งแรกๆ ที่สะสมศิลปกรรม และกลายเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้ว่าราชการฯ คนต่อๆ มาดำเนินนโยบายสะสมศิลปกรรมอย่างชัดเจน

บทบาทของอาจารย์ป่วยที่สำคัญมากอีกแห่งหนึ่งคือ การสนับสนุนให้เกิดหอศิลป์ในประเทศไทย โดยเริ่มต้นผลักดันตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2500 กระทั่งเป็นผลสำเร็จเกิดเป็น “หอศิลป์ พีระศรี” ขึ้นและเปิดดำเนินการครั้งแรกในวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2517 บทความนี้จะอธิบายถึงความเป็นมา กระบวนการ ในการดำเนินงาน

1 อาจารย์ประจำหลักสูตรการจัดการภูมิวัฒนธรรม วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

จนก่อเกิดหอศิลป์ พีระศรี ซึ่งมีอาจปฏิเสธได้ว่า อาจารย์ป่วย อังภากรณ์ เป็นผู้มืบทบาทสำคัญผู้หนึ่งที่ผลักดันริเริ่ม และสนับสนุน จนหอศิลป์แห่งนี้ได้กลายเป็นพื้นที่ศิลปะสำคัญที่ต้องถูกจารึกไว้ในประวัติศาสตร์ศิลปะสมัยใหม่และร่วมสมัยในประเทศไทย

ความในใจของศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี ในสุจิตร์การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ

การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ (National Art Exhibition) ที่จัดขึ้นเป็นการประกวดศิลปกรรมและงานนิทรรศการศิลปะประจำปีโดยการริเริ่มของศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี ตั้งแต่ พ.ศ. 2492 มิได้เกิดขึ้นเพียงเพื่อยกระดับศิลปะของไทยให้มีมาตรฐานและเป็นที่ยอมรับในเวทีศิลปะระดับโลกเท่านั้น แต่ยังเกิดขึ้นเพื่อยกระดับให้อาชีพศิลปินในประเทศไทยเป็นที่ยอมรับและผู้ที่ประกอบอาชีพนี้สามารถที่จะเลี้ยงชีพได้ด้วยการจำหน่ายผลงานของตน ดังที่อาจารย์ศิลปเขียนในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ 2 พ.ศ. 2493 ตอนหนึ่งว่า “ศิลปินเหล่านี้ต้องทำงานที่ยากลำบาก ยอมแบกเอาความเสียสละไม่เห็นแก่ตนอย่างหนักไว้ ก็เพื่อวัฒนธรรมแห่งชาติของเรานั่นเอง”²

ข้อเขียนชิ้นเดียวกันนี้ยังกล่าวถึงปัญหาทางเศรษฐกิจของผู้ที่เลือกอาชีพนี้อย่างชัดเจนดังที่ว่า “ศิลปินต้องใช้เวลาใช้เงินสร้างเป็นรูปประติมากรรมหรือรูปวิจิตรกรรมขึ้นแล้วนำออกแสดงและได้รับวาทาสนับสนุน กระตุ้นน้ำใจมากมาย แต่รูปที่สร้างขึ้นก็ยังอยู่ เพราะขายไม่ได้ จริ่งอยู่วาทาอันไพเราะที่กล่าวลอบใจ อาจทำให้ศิลปินมีจิตต์ใจดีขึ้นไม่น้อย แต่ถ้าต้องการจะอุดหนุนจนเจือศิลปะของเรา จำเป็นจะต้องให้ศิลปินของเราได้รับความเห็นใจจากราชการและเอกชน ด้วยการให้ผลในทางที่จะเป็นประโยชน์แก่ศิลปินได้อย่างเห็นง่าย ๆ ...”³ ซึ่งในที่นี้ก็คือ การซื้อผลงานของศิลปินนั่นเอง

การขายรูปไม่ได้ของศิลปินในขณะนั้นน่าจะเป็นปัญหาอย่างยิ่ง เพราะแม้แต่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ผู้วิจารณ์การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ 2 นี้อย่างรุนแรงว่าห่างไกลจากความเป็นไทย ลงท้ายยังแนะนำให้ประชาชนได้ช่วยกันสนับสนุนศิลปินด้วยการซื้อผลงาน ทั้งยังกล่าวว่า “เพราะศิลปินก็ต้องกินต้องใช้ของคน

2 ศิลป พีระศรี, “การประจักษ์แห่งศิลป์,” สุจิตร์การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2493), เอกสารไม่ระบุเลขหน้าที่พิมพ์.

3 เรื่องเดียวกัน, เอกสารไม่ระบุเลขหน้าที่พิมพ์.

ธรรมดาเรานี่เอง”⁴ ปัญหานี้ น่าจะเป็นเหตุหนึ่งที่น่าไปสู่การพิมพ์ “ราคา” ของผลงานศิลปะแต่ละชิ้นที่ได้รางวัล หรือได้ร่วมแสดงในสุจิบัตรการแสดงผลงานศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ 5 พ.ศ. 2497 ถึงการแสดงผลงานศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ 8 พ.ศ. 2500

นอกจากจะต้องการให้ประชาชนสนใจเข้ามาชมการแสดงผลงานศิลปกรรมแห่งชาติแล้ว อาจารย์ศิลปยังคาดหวังว่าหน่วยงานของรัฐบาล เอกชน ชนชั้นสูงผู้มีทรัพย์ทั้งหลายจะสนใจซื้อผลงานไปประดับตกแต่งอาคารบ้านเรือนหรือสถานที่ราชการบ้าง ถึงขนาดอาจารย์ศิลปกล่าวไปถึงชนชั้นสูงในสุจิบัตรการแสดงผลงานศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ 7 พ.ศ. 2499 ตอนหนึ่งว่า “เราปรารถนาอย่างยิ่งที่จะได้รับความกรุณาและช่วยเหลือจากชนชั้นสูงด้วย เพราะโดยปกติเราใช้เงินให้หมดไปเพื่อความสุขสนุกสนานได้ หากเราจะใช้เงินสักสองสามร้อยหรือสองสามพันบาท ในปีหนึ่งเพื่อตกแต่งอาคารบ้านเรือนของเราให้สวยงามด้วยศิลปะแล้ว อย่างน้อยที่สุดแขกที่มาเยี่ยมจะได้ทราบถึงรสนิยมอันดีและสูงซึ่งเรามีต่อศิลปนั้นด้วย”⁵

นอกจากความพยายามที่จะให้หน่วยงานราชการและเอกชนสนับสนุนศิลปินด้วยการซื้อผลงานแล้ว ต่อมาอาจารย์ศิลปยังพยายามกระตุ้นให้ภาครัฐเห็นความสำคัญของการมี “หอศิลป์สมัยใหม่” ผ่านข้อเขียนที่ชื่อ “Is Art Necessary” (ศิลปะเป็นสิ่งจำเป็นหรือ ?, แปลโดย เขียน ยิ้มศิริ) ใน พ.ศ. 2501 ซึ่งพรรณนาถึงความสนใจของผู้เข้าชมการแสดงผลงานศิลปกรรมแห่งชาติในทุกปีที่ผ่านมาว่า “ได้มีผู้มาชมเป็นจำนวนพันๆ ทุกๆ วันอาทิตย์มีประชาชนจำนวนมากพากันไปยังพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ไปชมความงามที่เขากระหายใคร่เห็น โฉนเหล่านี้จึงจะไม่สร้างอาคารถาวรหรือหอศิลป์สมัยใหม่ขึ้นไว้ เพื่อแสดงงานศิลปะให้ประชาชนได้ชมกันบ้าง”⁶

การสนับสนุนศิลปินด้วยการซื้อผลงานและสร้างหอศิลป์สมัยใหม่ไว้เพื่อแสดงงานสำหรับอาจารย์ศิลปเป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์กัน เนื่องจากหากมีหอศิลป์แล้วจะบังเกิดผลเป็นการ “กระตุ้นเตือนศิลปินไทยให้มีกำลังใจสร้างงานศิลปะให้ดียิ่งขึ้น”⁷ ถือว่าเป็นการสร้างความคิดอย่างต่อเนื่องให้กับวงการศิลปะไทยในอันที่ศิลปินจะสามารถกลายเป็นอาชีพได้เช่นเดียวกับอาชีพอื่น อย่างไรก็ตาม ในข้อเขียนการแสดงผลงานศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 10

4 ศักดิ์สิทธิ์ ปราโมช,ม.ร.ว. “คอลัมน์เก็บเล็กผสมน้อย,” สยามรัฐรอบปี 2493 ฉบับพิเศษรอบปีแรก, สละ ลิขิตกุล บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ : สยามรัฐ, 2493), หน้า 124.

5 ศิลป พีระศรี, “ศิลปะ,” สุจิบัตรการแสดงผลงานศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ 7 (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2499), เอกสารไม่ระบุเลขหน้าที่พิมพ์.

6 ศิลป พีระศรี, “ศิลปะ เป็นสิ่งจำเป็นหรือ?,” สุจิบัตรการแสดงผลงานศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 9 (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2501), หน้า 5.

7 เพิ่งอ้าง

พ.ศ. 2502 อาจารย์ศิลปยังคงบันทึกถึงการขาดความสนับสนุนกิจกรรมศิลปร่วมสมัยซึ่งศิลปินพยายามสร้างสรรค์สิ่งใหม่โดยมิได้เน้นการลอกเลียนแบบดังเช่นศิลปะในแบบโบราณ แต่ในที่สุดเขาได้กล่าวว่า “สิ่งที่น่าเศร้าใจในเรื่องศิลปะปัจจุบันนี้ก็คือ ศิลปกรรมเกือบทั้งสิ้นที่จัดแสดงผลงานศิลปกรรมแห่งชาติ 9 ครั้งที่แล้วๆ มา...ไม่มีเลยสักชิ้นเดียวที่ทางราชการได้ซื้อไปติดตั้งตามสถานที่ราชการ งานศิลปกรรมแต่ละชิ้นซึ่งทำขึ้นในระยะ 9 ปีที่แล้วมา จึงสูญหายกระจัดกระจายไปสิ้น”⁸

สำหรับข้อเขียนที่สะท้อนทั้งแนวคิดและความในใจของอาจารย์ศิลปซึ่งเชื่อมโยงกับประเด็นหลักที่บทความชิ้นนี้ต้องการนำเสนอได้ปรากฏอยู่ในสุจิบัตรการแสดงผลงานศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ 12 พ.ศ. 2504 ที่ชื่อ “Comment on the Twelfth National Art Exhibition” ซึ่งเขียน ยิ้มศิริ เป็นผู้แปลข้อเขียนชิ้นนี้โดยใช้ชื่อว่า “ข้อคิดเห็นในการแสดงผลงานศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 12” ประเด็นสำคัญคือความพยายามเสนอแนวทางต่อภาครัฐว่า “เรายังใคร่ที่จะได้เห็นกระทรวงทบวงกรมต่างๆ ได้มีงบประมาณสักก้อนหนึ่ง สำหรับซื้องานศิลปกรรมไว้ตกแต่งอาคารสถานที่ราชการอีกด้วย เพราะการปฏิบัติดังกล่าวนี้ได้กระทำกันอยู่เป็นปกติในหลายประเทศ และน่าจะได้ประโยชน์ไม่น้อย ถ้าหากจะมีการปฏิบัติทำนองนี้ในประเทศไทยบ้าง”⁹

เรื่องที่สำคัญอีกประการคือ ปัญหาเรื่องการตั้งหอศิลป์ในประเทศไทย เกี่ยวกับประเด็นนี้ อาจารย์ศิลปสะท้อนว่า

“ประเทศไทยเป็นสมาชิกของสหประชาชาติประเทศหนึ่ง ฉะนั้น จึงต้องติดต่อกับโลกภายนอก ศิลปโบราณของเราได้รับการยกย่องเป็นอย่างสูง และชาวต่างประเทศที่มาเยือนประเทศไทย ที่มุ่งมาชมความรุ่งเรืองของอดีตก็ใคร่จะเห็นความเป็นไปของศิลปะปัจจุบันด้วย สิ่งแรกที่ชาวต่างประเทศเหล่านี้ถามคือ หอศิลป์สมัยใหม่ เราได้แต่ตอบซ้ำๆ อยู่เสมอว่า ‘เสียใจ เสียใจจริง เรายังไม่มีหอศิลป์สมัยใหม่’ คำตอบเช่นนี้ย่อมเป็นสิ่งไม่สบายใจแก่ผู้ที่เข้าใจถึงค่าของคำถามอยู่มาก ประเทศอินเดีย ปากีสถาน จีน ญี่ปุ่น ฟิลิปปินส์ และมลายู เขามีคณะมนตรีศิลปและหอศิลป์สมัยใหม่หลายแห่ง เรามีความใฝ่สูงอย่างเต็มที่ในเรื่องการแข่งขันกันภายในชาติ เราอาจใช้เงินสักสองหรือสามล้านบาทสำหรับสร้างหอศิลป์ถาวรขึ้นมา เพื่อให้ประชาชนของเราได้นิยมชมชอบการแสดงผลงาน

8 ศิลป พีระศรี, “วัฒนธรรม และ ศิลป,” สุจิบัตรการแสดงผลงานศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 10 (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2502), หน้า 5.

9 มิใช่แต่เฉพาะการจำหน่ายผลงานเท่านั้น เพราะในขณะที่ศิลปินไทยจำนวนหนึ่งเริ่มมีโอกาสได้แสดงผลงานในต่างประเทศ ดังในกรณีที่มหาวิทยาลัยศิลปากรส่งผลงานภาพพิมพ์ของศิลปินไทยไปแสดงยัง เยอรมนี สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น แต่ทางมหาวิทยาลัยก็ “ให้ความร่วมมือได้ไม่มากพอ เนื่องจากขาดเงินทุนสำหรับใช้จ่ายในการนี้, ดูเพิ่มเติมได้ใน ศิลป พีระศรี, “ข้อคิดเห็นในการแสดงผลงานศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 12,” สุจิบัตรการแสดงผลงานศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 12 (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2504), หน้า 10.

ของศิลปินร่วมสมัยได้ในที่สุด ในขั้นเริ่มต้นขอแต่เพียงอาคารที่เหมาะสมสักอาคารหนึ่งเท่านั้น มิฉะนั้นแล้วการที่เราจะแข่งขันกับชาติอื่นๆ เขาในเรื่องเกี่ยวกับศิลปะก็มีอาจเป็นไปได้เป็นอย่างดี”¹⁰

ปัญหาการไม่มีหอศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทยขณะนั้นวิเคราะห์ได้ว่า คือปัญหาสืบเนื่องมาจากการที่ยังไม่มีการเริ่มซื้อผลงานศิลปะเพื่อสะสมของภาครัฐและภาคเอกชนไม่มากนักน้อย ทั้งนี้ปรากฏคำกล่าวจาก ดำรงวงศ์อุปราช ว่า ใน พ.ศ. 2499 อาจารย์ศิลป์คือผู้ริเริ่มด้วยการเปิดห้องทำงานเล็กๆ ของเขาให้กลายเป็นหอศิลป์ “โดยนำรูปของลูกศิษย์มาติดอย่างไม่เป็นทางการและนำออกมาขายเมื่อมีแขกต่างประเทศมาเยี่ยม เพื่อช่วยลูกศิษย์ที่ไม่มีทุนการศึกษา และในขณะที่ไม่มีใครนิยมสะสมผลงานศิลปะ ศาสตราจารย์ศิลป์ยังเป็นคนแรกที่ควักเงินส่วนตัวซื้อผลงานศิลปะเอง”¹¹

ปัญหาเดียวกันนี้อาจารย์ศิลป์ยังได้เคยปรารภกับ คุณมีเชียม ยิบอินซอย ดังที่เธอเคยบันทึกไว้ว่า “ท่านเคยบันทึกฉันว่า ทำอย่างไรจึงจะได้เงินมา ของบประมาณก็ไม่ได้ ท่านกลุ้มใจมาก ถึงได้เขียนบทความลงในหนังสือศิลปะ...ดร.ป๋วยได้ไปอ่านบทความนั้นเขาก็ตรงมาหาอาจารย์ศิลป์ ถามว่ามี plan แล้วหรือยัง และต้องใช้เงินเท่าใด อาจารย์ศิลป์ท่านก็บอกว่า ฉันมีในหัวฉัน ฉันคิดว่าอยากจะขยายห้องทำงานไปถึงที่จอดรถ...แต่ฉันก็แพ้”¹²

บทบาทของ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ : ว่าด้วยการผลักดันของผู้แลเห็นปัญหา

จากที่หยิบยกมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ข้อเขียนของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ที่ตีพิมพ์ลงในสูจิบัตรการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติของทุกปีได้กลายเป็นพื้นที่แสดงออกทางความคิด ความรู้สึก และข้อเสนอในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของวงการศิลปะขณะนั้น ในที่นี้อาจกล่าวได้ว่า ข้อเสนอที่ได้รับการตอบรับอย่างรวดเร็วคือการก่อตั้ง “หอศิลปะสมัยใหม่” ซึ่งผู้ที่แสดงปฏิกิริยาในเชิงแลเห็นปัญหาและพยายามเข้ามาร่วมหาทางออกให้แก่

10 เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

11 ดำรง วงศ์อุปราช “การเสวนาเรื่องหอศิลป์ในประเทศไทย : วันพุธที่ 29 พฤษภาคม 2539,” สรุปลผลการเสวนาเรื่อง หอศิลป์ในประเทศไทย : มุมมองต่างๆ (กรุงเทพฯ : ภาควิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ และฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 17.

12 “บันทึกของนางมีเชียม ยิบอินซอย,” อ้างจาก, สมุดภาพอาจารย์ป๋วย, ัญญา ผลอนันต์ บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ : สมาคมเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์, 2531.), หน้า 138.

วงการศิลปะคือ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยและผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ อาจารย์ป๋วยเป็นผู้หนึ่งที่ได้อ่านข้อเขียน “ข้อคิดเห็นในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ 12” ของอาจารย์ศิลป์ในสูจิบัตรการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ 12พ.ศ. 2504 ซึ่งอาจารย์ศิลปะสะท้อนปัญหาที่ประเทศไทยขาดหอศิลปะสมัยใหม่อย่างชัดเจนและแสดงความเสียใจต่อชาวต่างประเทศที่ไทยยังไม่มีหอศิลปะนี้

อย่างเปิดเผย ดังที่อาจารย์ป๋วยได้เคยบันทึกถึงเรื่องนี้ไว้ในวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2511 มีความตอนหนึ่งว่า “เดิมผมได้อ่านบทความของ Prof. ศิลป์ ซึ่งแสดงข้อบกพร่องเรื่องการสนับสนุนการศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทย มีข้อบกพร่องหลายประการ ประการหนึ่ง ก็คือ ไม่มี modern art gallery มีแต่ museum ผมก็เชิญแกลมาหาในฐานะที่ผมเป็นผู้ว่าการ ส.งบประมาณอยู่ในขณะนั้น บอกแก่ว่าผมจะช่วยแก้ปัญหาให้ on watching basis รัฐบาลออก 50% ศจ.ศิลป์ กับพรรคพวก raising funds 50% ศจ.ศิลป์ ก็ตกลงและนัดด้วยว่าให้ ศจ.ศิลป์เอาแบบแปลนก่อสร้างมาให้ดู แบบแปลนของแกล modern มาก เงินรวมแล้วไม่กี่แสน แต่ยังไม่ทันจะทำอะไร ศจ.ศิลป์ก็ตาย ผมก็ออกจาก ส.งบประมาณ แต่ได้ตั้งเงินให้ในงบประมาณ แล้วผู้อำนวยการงบประมาณต่อมาก็ช่วยจัดการด้านงบประมาณให้ พวกเราจึงก่อตั้งมูลนิธิขึ้นทำการตลอดมา มีเรื่องหลายเรื่องที่ทำให้ชักช้าต่างๆ ที่ raised เงินมาได้ตั้งแต่ 07...”¹³

หลังการพูดคุยกัน อาจารย์ป๋วยได้ตั้งงบประมาณสำหรับการสร้างหอศิลป์ไว้ตามที่ตกลงกับอาจารย์ศิลป์ อย่างไรก็ตาม ไม่มีใครคาดคิดว่า วงการศิลปะสมัยใหม่ของไทยจะสูญเสียอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ไปในวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2505 ถึงกระนั้น การระดมทุนเพื่อสร้างหอศิลป์ตามความตั้งใจของอาจารย์ศิลป์ยังคงดำเนินต่อไป โดยในระหว่างวันที่ 28 พฤศจิกายน – 20 ธันวาคม พ.ศ. 2506 กลุ่มลูกศิษย์และผู้ที่นับถืออาจารย์ศิลป์ได้ร่วมกันจัดนิทรรศการศิลปะขึ้น ณ ห้องแสดงนิทรรศการของ “องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย” (อ.ส.ท.) ซึ่งขณะนั้นตั้งอยู่บริเวณถนนศรีอยุธยา โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ “เพื่อหารายได้สร้างอนุสาวรีย์ศิลป์ พีระศรี และสมทบทุนการสร้างหอศิลป์ พีระศรี”¹⁴

13 สำหรับตัวสะกดชื่อ อาจารย์ศิลป์ พีระศรี (ซึ่งที่ถูกต้อง ศิลป จะไม่มีการันต์ตรงอักษร ป.) และด้วยในบันทึกของอาจารย์ป๋วยฉบับนี้ ผู้เขียนสะกดตามต้นฉบับเดิม ส่วนภาษาอังกฤษที่เน้นอยู่นั้น เนื่องจากในต้นฉบับลายมือเขียนไม่ชัดเจนนัก แต่จากรูปประโยคและความหมาย ผู้เขียนจึงคาดคะเนเป็นคำว่า raising funds และ raised ซึ่งต่างมีความหมายถึงการระดมทุน ข้อความทั้งหมดนี้, อ้างจาก, สมุดภาพอาจารย์ป๋วย, อ้างแล้ว, หน้า 139.

14 วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, ศิลปะในประเทศไทย จากศิลปะโบราณในสยาม ถึงศิลปะสมัยใหม่ (กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือลาดพร้าว, 2548), หน้า 356.

ต่อมาในระหว่างวันที่ 11 - 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2508 ยังได้มีนิทรรศการสำคัญคือ “อนุสรณ์ศิลป พีระศรี การแสดงศิลปนานาชาติ ครั้งที่ 1” ณ โรงละครแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร เพื่อหารายได้สมทบทุนมูลนิธิ หอศิลป์ พีระศรี ในการจัดสร้างหอศิลป์ พีระศรี ทั้งนี้มูลนิธิหอศิลป์ พีระศรี ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2507 มี ม.ร.ว.พันธุ์ทิพย์ บริพัตร (2452 - 2530) พระชายาของพระองค์เจ้าจุลมงกุฎพงษ์บริพัตร (กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดีพินิต) เป็นประธาน มูลนิธิ ซึ่ง ม.ร.ว.พันธุ์ทิพย์ถือว่าเป็นผู้อุปถัมภ์วงการศิลปะคนสำคัญของไทย โดยเฉพาะในช่วงต้นทศวรรษ 2500 ถึงทศวรรษ 2520

นิทรรศการครั้งนี้ คือการระดมพลังร่วมเพื่อพัฒนาวงการศิลปะสมัยใหม่และร่วมสมัยของไทยที่สำคัญ มากครั้งหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานผลงานจิตรกรรม ฝีพระหัตถ์ร่วมแสดงด้วย ขณะที่สมาคมศิลปินอเมริกัน (Associated American Artists Gallery) รวมไปถึง สถานทูตต่างๆ ได้บริจาคผลงานศิลปะหลายประเภทเพื่อใช้ในการระดมทุนครั้งนี้ด้วย ศิลปินที่ส่งผลงานเข้าแสดง ครั้งนี้เป็นกลุ่มลูกศิษย์หลากหลายรุ่นของอาจารย์ศิลป์ อาทิ สมโภชน์ อุโบลินทร์, ดำรง วงศ์อุปราช, กำจร สุนพงษ์ศรี, พนม สุวรรณนาถ, พีระ พัฒนะพีระเดช, อำนวย หุนสวัสดิ์, พิชัย นิรันดร์, วีระ โยธาประเสริฐ ฯลฯ รวมถึงศิลปิน มาลากุล ด้วย

ปฏิเสธมิได้เลยว่า นิทรรศการศิลปะครั้งนี้สำคัญอันเป็นพลังร่วมเพื่อระดมทุนสร้างหอศิลป์สมัยใหม่ใน ประเทศไทยครั้งนี้ ส่วนหนึ่งมีจุดเริ่มต้นจาก แนวคิดของอาจารย์ป๋วยที่ต้องการให้คนในวงการศิลปะช่วยกันจัด กิจกรรมเพื่อระดมทุนอีกทั้งหนึ่งสร้างหอศิลป์ร่วมกับงบประมาณจากภาครัฐที่ท่านได้ตั้งไว้แล้ว

ป๋วย อึ๊งภากรณ์, หม่อมราชวงศ์พันธุ์ทิพย์ บริพัตร และกลุ่มศิลปินหนุ่ม :

จากศูนย์ศิลปเมฆพยับสู่หอศิลป์ พีระศรี

ในช่วงต้นถึงปลายทศวรรษ 2500 ได้มีกลุ่มศิลปินหนุ่มหัวก้าวหน้าจำนวนหนึ่งพยายามหาช่องทางในการแสดงออกทางศิลปะที่มากกว่าการพึ่งพิงเวทีการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติเท่านั้น การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติที่มีผลงานจำนวนมากไม่น้อยถูกคัดออกเป็นเหตุผลสำคัญให้ศิลปินรุ่นใหม่ขณะนั้นหาหนทางเปิดพื้นที่ศิลปะของตนเองขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างพื้นที่ในการแสดงออกแก่ศิลปิน

ดังเช่นกรณีการเปิดบางกอก อาร์ต เซ็นเตอร์ (Bangkok Art Center) ย่านวงเวียนมัทกะสัน ใน พ.ศ. 2504 ของ “กลุ่มมัทกะสัน” ซึ่งเป็นการรวมตัวของนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร โดยไม่ได้รับการสนับสนุนจากราชการ บางกอก อาร์ต เซ็นเตอร์ มี “ผู้สนับสนุนคนสำคัญในด้านการเงินคือ สมัคร เจริญรัต กับมี ศาสตราจารย์

ศิลป์ พีระศรี และสวัสดิ์ ดันติสุข เป็นที่ปรึกษา และคุณพระประพนธ์ ปัญญาเป็นผู้อำนวยการ”¹⁵ ศิลปินที่แสดงงานและร่วมเคลื่อนไหวในศิลปสถานแห่งนี้ประกอบด้วยศิลปินรุ่นหนุ่มไม่ว่าจะเป็น “ดำรง วงศ์อุปราช ซึ่งเป็นผู้ประสานงานจัดนิทรรศการ อินสน วงศ์สาม, ประพันธ์ ศรีสุตา, สมยศ ทรงมาลัย, พิชัย นิรันดร์, อนันต์ ปานินทร, ทวี รัชนิกร, เปรี๊ยะ เปลี่ยนสายสืบ, Zelinda Johnson และ นพรัตน์ สิวลิทธิ, มีสวัสดิ์ ดันติสุข, เขียน ยิ้มศิริ, ไพฑูรย์ เมืองสมบูรณ์, เพ็ญ หริพิทักษ์ และ มีเชียม ยิบอินซอย เป็นศิลปินรับเชิญ”¹⁶ ผู้อุปถัมภ์สำคัญของบางกอก อาร์ต เซ็นเตอร์ นอกจากนายสมัคร เจริญรัต ซึ่งทำงานบริหารอยู่ที่บริษัท ยิบอินซอย แล้ว¹⁷ ม.ร.ว. พันธุ์ทิพย์ บริพัตร ยังเป็นคนสำคัญที่เข้ามาสนับสนุนด้วย

ต่อมา ม.ร.ว.พันธุ์ทิพย์ ยังเปิดพื้นที่วังสวนผักกาด ถนนศรีอยุธยา ให้ศิลปินรุ่นใหม่ได้เข้ามาจัดแสดงงานศิลปะอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ. 2505 โดยสนับสนุนค่าใช้จ่ายการจัดนิทรรศการทั้งหมด หลังจากนั้นใน พ.ศ. 2509 พีระ พัฒนะพีระเดช, ดำรง วงศ์อุปราช, ประพันธ์ ศรีสุตา, ปรีชา อรชุนกะ, ประยุทธ์ พิกผล และสมาชิกคนอื่นๆ ของ “กลุ่มศิลปินร่วมสมัยปทุมวัน” ยังได้ผลักดันให้เกิด “หอศิลป์ ปทุมวัน” (Pathumwan Gallery) ขึ้น¹⁸ การเคลื่อนไหวของกลุ่มศิลปินรุ่นใหม่ ตลอดจนการได้รับความสนับสนุนจากปัญญาชนและบุคคลชั้นนำในสังคม ทำให้บรรยากาศของวงการศิลปะช่วงทศวรรษ 2500 ถึงทศวรรษ 2510มีความคึกคัก ยังไม่นับรวมแกลเลอรีเอกชนที่เกิดขึ้นมากมายอันจะไม่ขอกล่าวถึงในบทความนี้ เนื่องจากไม่ใช่ประเด็นหลักในการนำเสนอ

ในช่วงกลางทศวรรษ 2510 ม.ร.ว. พันธุ์ทิพย์ บริพัตร ยังคงให้การสนับสนุนศิลปินกลุ่มมัทกะสันที่เคยเคลื่อนไหวทำ บางกอก อาร์ต เซ็นเตอร์ หอศิลป์ ปทุมวัน รวมถึงสร้างกิจกรรมศิลปะในหอศิลป์วังสวนผักกาด ด้วยการอนุเคราะห์ที่ดินส่วนตัวให้แก่ศิลปินใช้เป็นที่พักและสตูดิโอสร้างงานยังบริเวณ “บ้านเมฆพยับ” เลขที่ 90

15 Apinan Poshyananda, Modern Art In Thailand : Nineteenth and Twentieth Centuries (Singapore: Oxford University Press, 1992), p.93.

16 Ibid, p.93.

17 ข้อมูลการทำงานของนายสมัคร เจริญรัต นี้ได้มาจากการสัมภาษณ์ ประพันธ์ ศรีสุตา,สัมภาษณ์เมื่อ 25 มกราคม พ.ศ. 2555 ณ ห้องอาหาร สีส้ม วิลเลจ ซอยสุขุมวิท 23.

18 คณะกรรมการของหอศิลป์นี้มี ม.ร.ว.พันธุ์ทิพย์ บริพัตร เป็นที่ปรึกษา และมีคณะกรรมการประกอบด้วย คุณหญิงจินตนา ยศสุนทร, บาทหลวงเรย์ ซี ดาวนัส, คุณเทพ จุลกุล, พ.ต.ท.ประสพ ปันยารชุน, อาจารย์สวัสดิ์ ดันติสุข, คุณสุลักษณ์ ศิวรักษ์, คุณดำรง วงศ์อุปราช, คุณประพันธ์ ศรีสุตา และตัวแทนของกลุ่มศิลปินร่วมสมัยปทุมวัน, อ้างจาก, สื่อบัณฑิตนิทรรศการจิตรกรรม 11 ศิลปินร่วมสมัยปทุมวัน ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : หอศิลป์ปทุมวัน, 2509), เอกสารไม่ระบุเลขหน้าที่พิมพ์.

ก ในชื่อยอรรธการประสิทธิ์ ถนนสาทรใต้ กรุงเทพฯ ศิลปินผู้อาศัยและทำงานศิลปะในบ้านเมฆพยับนี้ เริ่มจาก ประพันธ์ ศรีสุตา ซึ่งขณะนั้นเพิ่งเดินทางกลับจากประเทศเยอรมนี ดำรง วงศ์อุปราช กลับมาจากอเมริกาในช่วง พ.ศ. 2513 ถวัลย์ ดัชนี ก็ติดตามมาในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ส่วนพีระ พัฒนะพีระเดช เพิ่งเดินทางกลับจากการไปดูงานยังสหรัฐอเมริกาในด้าน “Museum Management” ซึ่งเขาได้รับทุนจากมูลนิธิ John D. Rockefeller ตั้งแต่ช่วงที่เขาเป็นศิลปินและผู้จัดการอยู่ที่หอศิลป์ ปทุมวัน

จากการเป็นบ้านพักและสตูดิโอของศิลปินรุ่นใหม่ ทำให้บ้านเมฆพยับกลายเป็นแหล่งพบปะพูดคุยของศิลปินอีกหลายคน ม.ร.ว.พันธุ์ทิพย์ จึงมีแนวคิดที่จะสร้างพื้นที่ทางศิลปะให้ศิลปินได้มาทำ Art Workshop อย่างเป็นทางการ โดยเฉพาะด้านการทำสตูดิโอศิลปะภาพพิมพ์ “เพราะในขณะนั้น ศิลปินที่สนใจด้านการทำศิลปะภาพพิมพ์ยังไม่สามารถมีทุนรอนพอจะเป็นที่ทำงานหรือซื้ออุปกรณ์ที่มีราคาสูงอย่างแท่นพิมพ์ได้”¹⁹ จึงได้สร้าง “ศูนย์ศิลปเมฆพยับ” ขึ้นใน พ.ศ. 2515 แล้วเสร็จใน พ.ศ. 2516 โดยศิลปสถานแห่งนี้ มี พีระ พัฒนะพีระเดช ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้อำนวยการ โดยมุ่งหวังให้เป็นแหล่งในการทำงานด้านศิลปะ โดยเฉพาะงานศิลปะภาพพิมพ์ มีอุปกรณ์ที่ใช้สร้างงานได้ ศูนย์ศิลปเมฆพยับ ตั้งขึ้นโดย ม.ร.ว.พันธุ์ทิพย์และอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ด้านค่าใช้จ่ายทั้งหมดโดย “มูลนิธิจุฬาภรณ์ – พันธุ์ทิพย์”

หากถามว่า เหตุใดผู้เขียนจึงกล่าวถึงความเคลื่อนไหวของกลุ่มศิลปินหนุ่ม รวมถึงกล่าวเน้นถึงบทบาทการอุปถัมภ์ศิลปะของ ม.ร.ว. พันธุ์ทิพย์ บริพัตร และบริบทเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องกับ อาจารย์ปวย อึ้งภากรณ์ และการเกิดหอศิลป์ พีระศรีอย่างไร ในที่นี้คงต้องกล่าวย้อนไปถึงการจัดนิทรรศการศิลปะเพื่อระดมทุนให้กับมูลนิธิหอศิลป์ พีระศรี เพื่อใช้ก่อสร้างหอศิลป์ตามเจตนารมณ์ของอาจารย์ศิลป์และอาจารย์ปวย ทั้งนี้ พีระ พัฒนะพีระเดช ให้สัมภาษณ์กับผู้เขียนไว้ว่ากิจกรรมดังกล่าวสามารถ “หาทุนเข้ามูลนิธิได้ประมาณ 1 ล้านบาท ซึ่งทั้งช่วงเวลาไว้หลังจาก พ.ศ. 2508 จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2517 ดอกผลจากการระดมทุนในครั้งนั้นได้ทบมาเพิ่มอีก รวมทั้งสิ้นประมาณ 2 ล้านบาท”²⁰ อย่างไรก็ตาม ต้องกล่าวว่า เดิมแผนสร้างหอศิลป์ตามเจตนารมณ์ของอาจารย์ศิลป์ เริ่มต้นคิดสร้างในพื้นที่ขยายจากบริเวณห้องทำงานของท่าน จนเมื่อมีการผลักดันจากอาจารย์ปวยและเกิดการระดมทุนดังที่กล่าว ใน พ.ศ. 2510 ทางมูลนิธิหอศิลป์ พีระศรี จึงได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อขอพระบรมราชานุญาตใช้ที่ดินบริเวณ “สนามเสือป่า” ด้านถนนศรีอยุธยา ซึ่งอยู่ใกล้กับที่ทำการขององค์การ

Rama IX Art Museum Foundation

ศูนย์ศิลปเมฆพยับ

19 พีระ พัฒนะพีระเดช, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2555 ณ บ้านพักส่วนตัว.

20 พีระ พัฒนะพีระเดช, สัมภาษณ์, 2555